

Hálaünnepély

a jóltevők emlékére az unitáriusok kolozsvári főiskolájában
május 22-ikén 1873.

I.

Megnyitó beszéd

mondotta Benczédi Gergely, igazgató-tanár.

Tisztelt gyülekezet! Mint a korhadás lassu működése apránként felemészti nem csak azon természeti testeket, melyek a mi szemeink előtt hasztalanoknak, sőt károsoknak látszanak, hanem azokat is, a melyeket becseseknek és nélkülözhetetleneknek tartunk: úgy a feledékenység penészes csirái fokonként elborítják nem csak azon egyének emlékét, a kik embertársaiknak semmi hasznára sem voltak, hanem azokét is, a kik valamely magasztos eszmének vagy ügynek diadalra juttatásáért szellemi vagy anyagi kincseik egész összességét feláldozták.

Különösen vannak idők, t. gy., melyeknek nemzedéke, ámbár érzi, tudja és közvetlenül élvezi is az elődök gondosságának, nagy lelkü jótéteményének édes gyümölcsét: mégis közönyösségnek, hogy ne mondjam könyelműségnek és hálátlanságnak megdöbbentő jeleit mutatja. — Valóban, ha mindenki egyedül a tapasztalás keserű sugallatára hallgatna, vajmi kevés lenne azoknak száma, a kik valamely szent ügynek szívökhöz forradását nem csak ajkaikon hangoztatnák, hanem tettel is megmutatnák.

Ámde valamint mindig voltak, ma is vannak, s én erősen meg vagyok győződve, mindig is lesznek oly igazi nemes jellemek, a kik nem hiu dicsvágytól ösztönöztetve, nem kortársaik vagy az utódok hideg tapsaira vágyva teszik a jót; kiket az érdemnek mellőzése, sőt sokszor szándékos elhomályosítása nemhogy lehangolna, sőt annál buzgóbb tevékenységre, annál nagyobb áldozatkészségre ösztönöz; ugy vannak és mindig is lesznek olyanok is, hábár kevesen is, a kik jeleseiket tisztelik, nevéket hálával és kegyelettel emlegetik.

Igaz, hogy néha még ezen kevesek száma is csak nem egészen elapad; de biztat a remény, hogy valamint a természet működése is oda irányul, hogy az ártalmast is hasznossá változtassa, s a szemünk előtt megsemmisülni látszó testek koporsóját is csak új párányok illatos bölcsőjévé alakítsa: így a netalán hálátlan nemzedék romjaiból is kétségkívül mindig egy hálásabb, egy kegyeletesb csirája fejlődik ki; mert a mi jó, az meg nem semmisülhet, annak örökre fenn kell maradni.

T. gy. Ha még a titkos, a sokaságtól nem is gyanított jótéteménynek is nemzedékről nemzedékre mutatkozik üdvös hatása, éppen úgy, mint az ajkainkon kibocsátott leggyöngébb fuvallat sem enyészik el eredmény nélkül, hanem messze terjedő hullámokat vet a levegő rétegeiben: akkor mit mondjunk az oly nagyszerű áldozatokról, a milyeneket egy Zsuki László, Augusztinovics Pál, Koncz János és a többi hozzájuk hasonló nemes lelkű emberbarátok közöttünk tettek. Ők azok, a kiknek köszönhetjük, hogy egyházunkat és iskoláinkat az idők fürgetegei el nem separték. — Ők azok, a kiknek emlékére tartja ifjuságunk minden 5-ik évben ezt az ünnepélyt, nem divatból, nem fitogtatásból, hanem a legőszintébb hálának és kegyeletnek édes érzésétől indítva; mert tudja, tudnia kell, hogy csak az a nemzedék méltó a jó téteményre, csak a méltó a szabadságra és az életre, mely a jótéteményt nem csak élvezni, hanem meghálálni is kész és képes is.

Nemes lelkű jóttevőink nemcsak e néma falakba s a tudománynak ebben felhalmozott kincseiben emeltek magoknak örök emléket, hanem bevésték azt hitfelekezeteink minden tagjának keblébe s hogy hálánk és köszönetünk együttes nyilvánítását, a kényszerítő körülmények meggátolhatják ugyan, de végképpen elnyomni sohasem fogják, bizonyítja e mai emlékünnepe is, mely nemzeti szabadságunk napjának újabb feljövele óta, Isten jóvoltából, már a harmadik, s melyet midőn ezennel megnyitok, az ifjuság érzelmiei tolmácsolására felszólítom isk. főnök, Barabás Lajost.

II.

Emlék-beszéd.

Mondotta Barabás Lajos, iskola-főnök.

Jelige: Viszsaemlékezés mult idők leánya, te
maradtál nekünk. Kőlcsei.

Az emlékezet a Muzsák anyja, és mi a Muzsáknak szentelt e hajlékba öszszegyűltünk, hogy ez édes anyának — az emlékezetnek — ünnepet szenteljünk. Hol a toll, mely leírhatná azokat a nemes érzelmeket, melyek e pillanatban szivünket dobogtatják, keblünket dagasztják? Hol a szó, mely méltón kifejezhetné azokat az alkalmi gondolatokat, melyek elménkben szünet nélkül változtatják egymást? A toll, a szó erőtelen; de mi mégsem hallgatunk, nem hallgathatunk. Ha mi nem beszélnének, ezek a kőfalak beszélnének helyettünk. Sziveink telve vannak érzelmekkel: hadd beszéljen a sziv teljességéből a száj. Gondolataink úzik, kergetik egymást: hadd legyenek azok szavakba öntve. Ragadjuk kezünkbe tehát az emlékezet fáklyáját és annak fényénél a mult idők kietlen éjjelén keressük fel azokat a ragyogó pontokat, melyek nemcsak iskolai és egyházi, hanem édes hazánk életében is oly gyakran világító szövétnekül szolgáltak, keressük fel azokat a bemohósodott sirhanthozokat, melyeknek jéghideg göröngyei, a szabad eszmékért egykor melegen, forrón, lángolon dobogott sziveket takarnak; keressük fel azon nemes keblű, áldozatkész emberbarátok szellemeit, „a kik éltökben anynyi jót tehettek, hogy velök ki nem halt szép emlékezetök.“

Jertek, menjünk mindnyájan, keressük fel őket. Az emlékezet világa áttör időn s enyészeten. Nem tévedünk el!

Jöjjön velünk az is, ki kétségbe vonja, hogy virulna ma is az emberi szivben a hála virága s győződjék meg tévedéséről.

Jöjjön velünk az is, ki az elődök emlékeérti lelkesedést csak pillanatnyi, szalmatüzként ellobogó lángnak állítja: tekintsen szét az utódok lelkesült arczain, a képzelet szárnyain szálljon vissza a multba, s ha öszszehasonlította a mai napot a régen elmúlt napokkal, könnyen be fogja látni, hogy állításának nincs alapja.

Jöjjön velünk az is, ki az ifjuságot megvetőleg azzal vádolja, hogy csak a jelennek él, a multról hamar elfeledkezik és a jövőre éppen nem is gondol; s midőn tanuja lesz annak, hogy az ifjuság nem hálátlan, midőn tanuja lesz annak, hogy az ifjuság jóltevőiről

nem szokott elfeledkezni, s ha egyébbel nem, szive legszentebb érzelmeivel, lelke rajongó szeretetével áldozik azoknak, s a jóltevők által teremtett alapon s azok szellemében a magán- és közjó buzgó munkássáivá törekszik magát kimivelni: meg vagyok győződve, hogy vádját visszavonandja.

Jöjjön velünk az is, ki az unitáriusokat elfogultsággal, önzéssel akarja gyanusítani, s midőn látni fogja, hogy mi elődeinktől öröklött szeretettől vezetve, rágalmazóinknak és elleneinknek — még azon sirok felett is, melyeket nagyrészt ők készítettek jeleseink számára — készek vagyunk békejobbót nyújtani: tökéletesen hiszem, hogy megilletődve vizsánozza békés érzelmeinket.

Jöjjön velünk általában mindenki, a kinek valami vádja vagy gyanuja volna velünk szembe, jöjjön velünk ma! De még sem! Ne jöjjön! mert az ilyen csak zavarná ünnepélyünk méltóságát s a méltatlan vádak és gyanúsítások megújulása miatt lelkesedésünk nem volna teljes, nem volna egész, nem volna összszhangzatos.

Hanem jöjjetek ti, kik a szépért mindig lelkesültök; jöjjetek ti, kik a multat tisztelitek, hogy jövőtök legyen; jöjjetek ti, kik a szellem fegyverével harczoltak, s hogy erőt e harczra az ismeret és tudás forrásából merítettetek, nagyrészt azoknak köszönhetitek, kiknek emlékére ma szívünk oltárán a hála és tisztelet tömjéjét füstölögtetjük.

De miért is e biztatás! Szükségtelen az. Hiszen itt vagyunk, eljöttünk ez ünnepély méltóságához illő, felemelő érzelmekkel. Eljöttünk, itt vagyunk s

„Emlékünkbe felvonul
Három század képe.“

Oh e három század lefolyta alatt sok derű és boru váltkozott az unitarismus egén, sok öröm- és gyásnapokat éltek át elődeink!

Az unitarismusnak, magával a keresztény vallással egykoru eszméjéhez, még a reformatio alkalmával sem tudott felemelkedni az emberiség nagyobb része. A bérczes kis Erdélyé a dicsőség, hogy a kereszténységgel született szép eszme keblében újból feltűnt. A bérczes kis Erdélyé a dicsőség, hogy az unitarismus halottaiból feltámadott. Mert mig Laelius Socinust és többi társait saját hazájukból, Olaszhonból és még oly országokból is, hol a reformatio zászlója már lobogott, a szent háromság tagadásáért a szabad vizsgálódás, öntudatos hit és a lelkiesmeret szabadságának hirdetéséért számúzték: Erdély ölelő karokkal keblére fogadta a

szabadság bajnokait, hogy eszméiket, mint a jövő áldásos magvait szabadon elhinthessék földébe. A mag jó földbe hullott. A hit, remény és szeretet élő vízével öntözve, terebélyes fává növekedett. A szabad eszmék dús lombozata árnyékba borította a tudatlanság és babona addig napfényen üzött mystificatiót. Az egyenlőségnek, a fa e virágkoronájának terjengő illatárja, a szabadeszmeéknek azon előmlő gazdag szinpompája, megdöbentette a zsarnok hatalmat. És a zsarnok hatalom a babonával és tudatlansággal szövetkezve, megindította az élethalálharczot az unitarismus amaz élőfája ellen, melynek gyökerei a szívek mélyéből nőttek ki és lombkoronája az égig ért.

Oh menynyi nyomorgattatás, üldöztetés és szenvedés jutott osztályrészetekül nektek, az unitarismus megdicsőült mátyrjai; menynyiszer vérezhetett szívetek, midőn hitetekre, gondolataitokra lánczot akartak tenni, midőn a dézsi hirhedt országgyűlésen (1638) hitetek kristály tiszta forrásának megzavarását tűrni kényszerültetek; menynyiszer hullathattatok keserű könyeket lelketek mély fájdalmában, midőn tapasztaltátok, hogy ki vagytok zárva még az édes haza szolgálatából is; midőn látnotok kellett, hogy művelődésteket meggátlandók, elvették iskoláitokat, el templomaitokat, nyomdátokat (1716. márcz. 31.). De félre e sötét képekkel, hiszen emlékünnepet ülünk. Az árny szükséges volna ugyan a kép kidomborításához, a fényes erények még tündöklőbbé tételére, de nem volna alkalmi, mert ki tudja: hátha a fájdalmas visszaemlékezések könyeket csalnának szemünkbe, és e könyeken át ragyogó alakok helyett, csak muló-szívárványféle képeket szemlélhethénk. Vessük a feledés fátyolát a fájdalmas multra, mert hiszen

„Gyászos multnak visszazagondolása
Elvihartzott kinnak sarjadása.“

Elmélkedjünk inkább — a szép jelennek, a melyben élünk, és a még szebb jövőnek, a melyre kilátásunk van — megteremtőiről.

Ők nagyot, szépet, istenit alkottak!

Az unitarismus megalapítói csak hamar tulszárnyalván a reformatió áramlatát és álláspontját, a vallásos hitre és vallásos életre nézve oly elvek és nézetek érvényesítésére törekedtek, a melyek midőn az emberi lélek és szív vágyait kielégítik, az emberi szellem, a józanokosság és vizsgálódó, elmélkedő értelem követeléseinek is megfelelőjenek, hogy ez által felszabadíttatván az emberi szellem

a középkor korlátolt felfogása és előítéletei által reávetett békóktól, az ember a tekintély tisztelete helyett az öngondolkodás- és önmeggyőződésre legyen utalva s annak követésére jogosíttatva. Ezen elvek és nézetek kifejtésén és terjesztésében fáradoznak napjainkban is a felvilágosodott vallás, az öntudatos hit szabadgondolkodásu hivei a polgárosult nemzetek között mindenütt, habár különböző nevek és zászlók alatt.

És midőn a mi eldődeink az észszerű szabad vallás megalapításán munkálkodva, átlátták, hogy az oly növény, egy olyan virág, mely csak az értelmesség, a szellemi műveltség földében, a tudomány ápoló kezei között virul és terem gyümölcsöket: egy uttal és egy idejüleg a tudományok az értelmesezés és lelki műveltség fejlesztésében is fáradoztak, tanintézeteinket, mint megannyi erődet tekintették, a melyekre a józan szabadság, a szabad hit és vallás érdekében folytatott küzdelmükben biztosan támaszkodhassanak.

Az ifjuság tudományos növelését a jövő zálogául tekintették; áldozataikat nem a vallás külső pompájának fejlesztésére, nem csillogó papi méltóságok teremtésére, hanem a tanintézetek javítására, gyarapítására tették minden időben, azon szép czélból, azon nemes szándékkal, hogy a józan értelemmel és szellemi műveltséggel párosult tudomány által támogatott öntudatos vallásos hit igazi keresztény életet biztosítson egyház községünk kebelében.

Erre törekedtetek ti az unitarismus zászlóvivői, megdicsőült bajnokok s most már annyiszor meghiusulni látszó tervek és reményetek megvalósulásához közeleg. Titeket illet az utókor hálája és magasztalása, mert a hitet, lelkiismeretet és gondolatot szabaddá tettétek; tiétek a borostyán-, a babér-, a borostyánkoszoru, mert az egyenlőség, testvériség és szabadság szent elveiért nemcsak lelkesültetek, hanem „megfogyva bár, de törve nem“ lankadatlanul küzdöttetek és lelkesülten áldoztatok. Vajha ez ünnepélyes pillanatban megjelenétek mi közöttünk! Vajha szellemszárnyakon körülbebnétek minket! Ohajtanánk látni titeket, hogy valamint Phidias isteni szobrai látására önkénytelenül kiegyenesedik a szemlélő, ugy mi is titeket csodálva, törpeségünket és önzésünket beismerjük s hozzátok emelkedhessünk! De mi ez? Mintha látnám az unitarismus karácsoni ünnepén a bölcső mellett a korát túlhaladó szabadelvű fejedelmet, János Zsigmondot (1540—1571) állani.

Mintha hallanám az igazság és szabadság rendületlen bajnokát, Dávid Ferenczet (1566—1579) ott tordautcza szegletén, egy kerek köven, beláthatatlan népsokaság felett, a szivek és velők megoszlásáig ható, elragadó ékesszólással beszélni, s mintha hallanám a kolozs-ó-vári híres főiskolában a vallás tiszta fogalmait terjesztő tanításait s a téveszmék rögzött tömegeit romboló élelmű feszegetéseit. Mintha látnám a 16-ik és 17-ik század anynyi tisztos püspök, tanár, lelkész és világi dicsően működött szellemek között kiemelkedetten Szentábrahám Mihályt, (1737—1758) midőn mint vállain egeket tartó Atlász, egy személyben igazgató, tanár, lelkész, főjegyző és püspök élethalálharcot küzd az unitarismus létezéséért, midőn megmenti egyházunk már el-el-súlyedő hajóját s lesz annak második megalapítójává. Ott látom e nagyok és dicsők sorában a magyarhaza egyik legősibb nemzetségi főnemesét, Zsuki Lászlót, (1741—1792) a kit nagyszerű áldozattétele, a „Muzsáknak és erényeknek“ szentelt hajlék, lelki hazánk, unitárius anyaszentegyházunk legfőbb nemesévé tett. Ott látom a nemeslelkű Augusztinovic Pált (1763—1837), ki nagyszerű hagyományával, hazánk ujjá születési korszakában, midőn a segély oly várvavárt volt, nemcsak segített egyház állami életünken, hanem jövőre nézve is erősítette erkölcsi bizalmunkat. Ott tündöklök a sokat munkált és sokat szenvedett lelkes székely, Bölöni Farkas Sándornak (1795—1842), ott a közelebbről elhunyt n.-ajtai Kovács Istvánnak († 1872. jan. 14.) alakja, az ők nagy és örökbecsű könyvtárunk örökké hirdetni fogják hazafiságuk és nagyságuk emlékét. Ott látom a művelődési és tanintézeteink buzgó pártolóját, Gedő Józsefet (1778—1855), a közügyekért élő-haló Fejér Mártont (1812—1865), Jobbágy Andrást, a Konczokat, Szász Gergelyné és a gyémánt tiszta jellemű egyszerű tanárt, Mikó Lőrinczet (1806—1872). Ott látom még egész hoszsú sorát jóltevőinknek, „a kik nem csak arról gondoskodtak, hogy éljenek; hanem hogy nemesen éljenek.“ De ki győzné azokat névszerént mind előszámlálni? Ki győzné tetteiket s azoknak az általános művelődésre kiható eredményeit elmondani? Oh akkor csaknem minden unitárius embert meg kellene említenem, mert mindenikök lelkesült és tett; mindeniköket a szeretet szent érzelmei vezették. Ez isteni szeretetök teremtett, alkotott. Ez isteni szeretetök által halhatatlannokká lettek.

A ki szeretetet vet, szeretetet arat, azt mondja a példabeszéd, s ez minden esetben igaz is volna, ha a vetés és aratás közti idő gyakran nem nyulnék oly hosszúra. Hányan vannak, a kik vetettek s nem arathattak; hányan vannak, a kik elültették a rózsafát s más szedte le a rózsáját; hányan vannak, a kik a szeretet melegével ápoltak valamely szent eszmét vagy nemes czélokra törekvő intézményt, és hozzákötött szép reményeik valóságát nem érhették meg. A nemesen érző szív a munka közepén megszünt dobogni, felette sirdomb emelkedett, a temetésre hívó harang ércszószata elnémult, a gyászmenet eloszlott . . . és itt vége volna-e mindennek? az érdemnek a felejtetés lenne e jutalma? Nem, nem! Még a herostratusok sem feledtetnek el, hát a kik az erény útján járva lettek nagyokká, hogy halnának meg! „Halott csak az, kit elfelejtenek“. Ők halhatatlanok!

A művel, a munkával, a mit az ember e rövid élet folytában véghezvisz, mindig emlékoszlopot állít magának. A lélek, melyet a szülő gyermekébe lehell; a szellem, melyet az ember környezetében elterjeszt; a nagylelkűség, az áldozatkészség, a melylyel az ember a kor felvilágosodott eszméit segíti győzelemre, vagy a nagyra törő tanuló ifjuság művelődését mozditja elő, mind megannyi emlékkövek, melyek időről időre, nemzedékről nemzedékre hirdetik alapítójuk emlékét. És az ily emlék felette becses az élönemzedékre nézve. A fenséges példa követésre vonz. Hova kell pedig követésre méltóbb példánykép azoknál, kik éltökben a legszentebb eszmékért lelkesültek, küzdöttek és áldoztak. Ha lelki nagyságot látunk, mintegy szárnyakat érzünk magunkon, hogy hozzájuk emelkedhessünk; ha szilárd akaratot látunk, a czélunk elérésében hátráltató akadályok alig észrevehetőkké törpülnek; ha lelkesült arcok jelennek meg előttünk, keblünk hidegsége azonnal oszlani fog; ha igazságért küzdő lebeg előttünk, megborzadunk az igazságtalanságtól; ha hazáért, egyházért, szóval közügyért áldozót látunk, mennyivel szivesebben szedjük elő filléreinket. Dicső elődöknek, ha emlékek tiszteletben tartatik, törpe utóduk nem lehet. „Csak sast nemzenek a sasok, nem szü! gyáva nyulat Nubia parduczca“.

Sasok voltatok ti is az unitarismus bajnokai, kik most szellemszárnyakon körüllebegtek minket. Sasok voltatok—a szabad eszmék égi honában lebegő sasok. Futottatok és nem fáradtatok, jártatok és nem lankadtatok, szerettetek és nem csüggedtetek. Az emlékoszlop, melyet az unitarismus kebelében állítottatok maga-

toknak, örökön örökké fogja hirdetni lankadni nem tudó szeretete-
teteket, csüggedni nem tudó bátorságtókat. Az öreg és az ifju, a férfi
és a gyermek, kik mindnyájan érezték és érzik meszszekiható mun-
kásságtok eredményét, szivökbe zárva legszentebb emlékeik közt
örzik neveiteket.

Ti nem vagytok, nem lehettek elfeledve. Még ha akarnánk
sem tudnánk nem emlékezni reátok. Hiszen ha anyaszentegyházunk
bármely épületébe lépünk be, mindenütt a ti neveteket látjuk: a
könyvtárak, az alapítványok, a padok, a szószéktakarók, s még a
kövek is a ti kegyeletes emléketeket tárják előnkbe. Ti nem fog-
tok elfeledtetni, ti élték az édes haza emlékében, melynek egész
éltetőken át hű napszámosai voltatok, élték az unitarismus emlé-
kében, melynek anynyi balszerencse között fentartó oszlopai volta-
tok, élték a hálás utódok emlékében, kiket szellemi gyermekeitekül
fogadtatok. Kő nem jelzi ugyan mindenitek nyugvó porait, de fel-
iratlan emléketek él sziveinkben, ti halhatatlanok vagytok!

Halhatatlanokká tettétek magatokat reánk, az erdélyi unitá-
riusokra nézve ti is a szabad Angliának és Észak-Amerikának sza-
badszelleme unitáriusai! A rokon szeretet melegével mind az anya-
gi, mind a szellemi téren nekünk hozott s már gyümölcsöző áldo-
zataitok lángoló betűkkel vannak beírva egyházunk aranykönyvében.
Fogadjátok a távollevő, a rólatok soha el nem feledkező testvérek
hű üdvkívánatait!

A szeretet Istene áldjon meg titeket is, kik a jelenben mun-
kálkodtok a körül az oltár körül, melyet a dicső elődök anynyi
küzdelem közt tarthattak fenn.

Dicső a hazáért és egyházért m e g h a l n i, de még dicsőbb
azért é l n i. A példák előttünk vannak. Kővessük!!!